

ІВАНЕНКО

Оксана Анатоліївна –
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу історії міжнародних
відносин і зовнішньої політики
України Інституту історії
України НАН України

УЧЕНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РІВНЯ

До 70-річчя члена-кореспондента НАН України С.В. Віднянського

27 березня виповнюється 70 років відомому українському вченому, фахівцю зі всесвітньої історії, лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки (2016), заслуженому діячеві науки і техніки України (2001), завідувачу відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України (з 1991 р.), почесному доктору Ужгородського національного університету (2005), іноземному члену Угорської академії наук (2009), доктору історичних наук (1997), професору (1999), члену-кореспонденту НАН України (2015) Степану Васильовичу Віднянському.

На світанку нового історичного етапу державності України, пов'язаного з відродженням її незалежності 24 серпня 1991 р., пріоритетного значення набув розвиток у загальноєвропейському руслі такої важливої сфери складних процесів само-рефлексії суспільства, як гуманітарні науки. В умовах масштабних соціально-психологічних трансформацій, демонтажу марксистсько-ленінської ідеології, переосмислення системи цінностей і культурних координат українського суспільства, відродження національної ідентичності та здійснення демократичних перетворень в Україні перед вітчизняними гуманітаріями постали серйозні виклики, від подолання яких залежала далекоюсяжна перспектива соціокультурного розвитку нашої держави.

У цей переломний період 1991 р. завідувачем відділу історії міжнародних зв'язків України (з 1996 р. – відділ всесвітньої історії і міжнародних відносин, з 2012 р. – відділ історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України) за конкурсом було обрано Степана Васильовича Віднянського, який став на цій посаді наступником свого наукового керівника члена-кореспондента НАН України Ірини Миколаївни Мельникової. Біля витоків історії цього відділу стояв його перший завідувач, фундатор студій зі всесвітньої історії в Інституті історії Академії наук Української РСР член-кореспондент НАН України Федір Павлович Шевченко. На новому щаблі розвитку української історіографії перед колективом відділу і його ново-

Степан Васильович Віднянський

обраним керівником постав широкий спектр надскладних завдань, основним з яких було осмислення перспектив поєднання напрацьованих десятиліттями, у нелегких умовах радянського ідеологічного тиску, традицій і нових методологічних орієнтирів світової науки.

Розвиток тогочасної історіографії відбувався в новому історичному контексті: повалення комуністичних режимів у Європі, розпад СРСР і соціалістичного блоку, закінчення «холодної війни», що відкривало можливості для здійснення реформ у науковій сфері та виходу на новий рівень міжнародної співпраці істориків, повноцінної інтеграції до світового наукового співтовариства.

Невипадково наукові інтереси Степана Васильовича Віднянського сфокусовані саме на проблемах всесвітньої історії, міжнародних відносин, зокрема на історії міжнародних зв'язків України. Адже він є уродженцем Закарпаття — мультикультурного краю, розташованого в самому центрі Європи, що являє собою унікальний простір взаємодії різнобарвних соціокультурних феноменів, осередок формування особливої прикордонної ментальності, спрямованої на діалог і порозуміння.

Народився майбутній учений в Ужгороді 27 березня 1951 р. в національно змішаній родині закарпатської інтелігенції, якій судилося пройти через нелегкі випробування «радянської» Закарпаття, зберігши власну гідність і незламний дух. Виховання в полікультурному середовищі сприяло розвитку комунікативних здібностей, широкого кругозору й ерудиції, а також опануванню кількох мов нарівні з рідною.

Після закінчення 1968 р. середньої загальноосвітньої школи № 3 м. Ужгород Степан Васильович навчався на історичному факультеті Ужгородського державного університету, де під впливом професора І.М. Гранчака — засновника відомої на міжнародному рівні школи з вивчення нової та новітньої історії країн Центральної і Східної Європи — викристалізувалися його наукові інтереси, пов'язані з історією Австро-Угорщини часів національно-культурного відродження слов'янських народів XIX ст. Дипломна робота С.В. Віднянського на тему

«Формування історичної концепції О.В. Духновича» викликала резонанс серед науковців Ужгородського державного університету.

У 1973 р. С.В. Віднянський вступив до аспірантури Інституту історії Академії наук України і відтоді ось уже майже пів століття безперервно працює в цій провідній у країні науковій установі історичного профілю. На той час продовжити в аспірантурі Інституту історії здійснені в Ужгородському державному університеті дослідження з історії Австро-Угорської монархії XIX ст. Степану Васильовичу не судилося, оскільки йому настійно порекомендували перейти до актуальнішої, на думку вченої ради, тематики — новітньої історії країн соціалістичного табору. Відтак молодий аспірант під науковим керівництвом члена-кореспондента АН УРСР І.М. Мельникової зосередився у своїх студіях на впливі подій «Празької весни» 1968 р. на історію Центрально-Східної Європи. Результатом копіткою науково-пошукової роботи в архівах і бібліотеках Чехословаччини та Москви стала успішно захищена 1977 р. кандидатська дисертація «Консолідація профспілкового руху в Чехословаччині. 1969–1975 рр.», а видану через два роки монографію С.В. Віднянського на цю тему було відзначено медаллю АН УРСР з премією для молодих учених (1981). За цю працю його було висунуто на здобуття премії Ленінського комсомолу і нагороджено дипломом лауреата Всесоюзного конкурсу молодих учених і спеціалістів із суспільних наук (1981).

У 1984–1985 рр. С.В. Віднянський проходив стажування в Інституті слов'янознавства та балканістики АН СРСР у Москві. Підсумком його досліджень, здійснених наприкінці 1970-х — упродовж 1980-х років, стала ґрунтовна монографія «Интернациональное сближение рабочего класса стран социалистического содружества», яка побачила світ у переломний для країн Центрально-Східної Європи 1989 рік [1]. У цій праці автор здійснив комплексний аналіз передумов і чинників зростання соціально-економічного потенціалу, активізації громадсько-політичної діяльності робітничого класу країн — членів Ради економічної вза-

емодопомоги та розкрив його роль у міжнародних відносинах. У книзі акцентовано увагу на проблемах переходу до інтенсивної моделі економічного розвитку, деструктивній ролі командно-адміністративної системи. Попри позитивні відгуки та рецензії і підтримку авторитетних учених, Степан Васильович відмовився від захисту цієї праці як докторської дисертації, адже блискавичний крах світової системи соціалізму та монополії марксистсько-ленінської ідеології, лібералізація освітньо-наукового процесу, нові можливості міжнародної наукової співпраці давали надію історикам на комплексне оновлення засад розвитку української історіографії, реалізацію найсміливіших творчих задумів.

У 1991 р. Степан Васильович Віднянський став чи не наймолодшим завідувачем відділу в Інституті історії України НАН України. В умовах глибоких суспільно-політичних і культурних трансформацій, на старті нового етапу розвитку вітчизняної історіографії колективу відділу, який невдовзі отримав назву — відділ всесвітньої історії і міжнародних відносин, належало долучитися до реалізації масштабних перетворень у науково-освітній сфері України. Йшлося насамперед про переосмислення методологічних засад, концептуальних підходів, тематичних напрямів і проблематики досліджень зі всесвітньої історії, розвиток традиційних і налагодження нових зв'язків із зарубіжними колегами та науково-освітніми центрами, поглиблення інтеграції української історичної науки до світового інтелектуального простору, реалізацію та координацію фундаментальних досліджень зі всесвітньої історії і міжнародних відносин, підготовку й рецензування нових підручників, енциклопедичних видань, впровадження новітніх здобутків світової історіографії у навчальному процесі, створення умов для підвищення кваліфікації наукових і педагогічних кадрів, забезпечення науково-теоретичної бази діяльності української дипломатії, популяризацію наукових знань і багато іншого.

Значні зусилля Степан Васильович спрямував на комунікацію з колегами з різних

регіонів України, розвиваючи водночас співпрацю з корифеями української історіографії Я.Р. Дашкевичем, Я.Д. Ісаєвичем, П.С. Соханем, Ф.П. Шевченком, А.М. Шлепаковим та ін.

З 1991 р. у відділі видається щорічний міжвідомчий збірник наукових праць «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки». Згаданий щорічник, як правонаступник збірника «Історичні дослідження. Історія зарубіжних країн», який видавався в 1975–1989 рр., забезпечує координацію досліджень представників сформованої у відділі школи української історичної європеїстики, фундаторами якої є члени-кореспонденти НАН України Федір Павлович Шевченко (1914–1995), Ірина Миколаївна Мельникова (1918–2010) та Павло Степанович Сохань (1926–2013), а з 1991 р. її очолює завідувач відділу, член-кореспондент НАН України Степан Васильович Віднянський. На теренах Центрально-Східної Європи збірник «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки» здобув високий авторитет як наукове періодичне видання регіонального значення, що сприяє координації фундаментальних досліджень зі всесвітньої, насамперед європейської, історії.

Результатом наукових досліджень С.В. Віднянського, здійснених у 1990-ті роки, зокрема плідної роботи в архівах України, Словаччини й Чехії, стали вихід монографії «Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.)» (1994) [2] і підготовка та успішний захист докторської дисертації «Українське питання в міжвоєнній Чехословаччині» (1997) [3]. У 1999 р. С.В. Віднянському було присвоєно вчене звання професора зі спеціальності «всесвітня історія».

Наукові інтереси Степана Васильовича характеризуються широтою й різнобічністю: теоретико-методологічні й історіографічні проблеми всесвітньої історії і міжнародних відносин, міжслов'янські зв'язки періоду національно-культурного відродження слов'янських народів ХІХ ст., проблеми національного державотворення в Центрально-Східній Європі ХХ ст., історія української еміграції між-

воєнного періоду, міжнародні відносини від періоду Великої війни до сьогодення й участь у них України, зовнішня політика Української держави в контексті сучасних процесів європейської інтеграції. Зокрема, у співавторстві зі своїм учнем доктором історичних наук, професором А.Ю. Мартиновим С.В. Віднянський опублікував масштабне історико-біографічне дослідження, «Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу», в якому крізь призму історичних портретів сімнадцяти європейських політичних діячів ХХ ст. розкрито основні передумови, етапи й характер процесу європейської інтеграції. Ця фундаментальна розвідка витримала два видання (2009, 2011) [4].

Особливе місце в науковому доробку Степана Васильовича посідають дослідження з історичної регіоналістики, насамперед мультикультурного простору рідного Закарпаття, історичному розвитку якого присвячено понад 100 публікацій ученого. Зокрема, за визнанням рецензентів, найповнішою біографією президента Карпатської України А.І. Волошина стала видана минулого року С.В. Віднянським у співавторстві з доктором історичних наук, професором М.М. Вегешем монографія «Августин Волошин — «батько карпатоукраїнського народу»» [5].

Степан Васильович виступив як співавтор, член редколегії та керівник авторського колективу низки фундаментальних праць: «Українська державність у ХХ ст.: історико-політологічний аналіз» (1996), «Все про Україну: у 2 т.» (1998), «Україна в європейських міжнародних відносинах» (1998), «Т.Г. Масарик і нова Європа» (1998), «Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918–1939)» (1998), «З історії міжнародних зв'язків України: наука, освіта (XIX — 30-ті рр. ХХ ст.). Документи і матеріали» (1999), «Енциклопедія історії України» (2003–2020), «Українська дипломатична енциклопедія» (2004), «Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин» (2004–2020), «Державотворчий процес

в Україні 1991–2006» (2007), «Україна: політична історія. ХХ — початок ХХІ ст.» (2007), «Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності» (2008), «Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник» (2009–2016), «Історія державної служби в Україні» (2009), «Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура» (2010), «Економічна історія України» (2011), «Національне питання в Україні ХХ — початку ХХІ ст.: історичні нариси» (2012), «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна» (2013), «Перша та Друга світові війни в історії людства (до 100-річчя початку Першої і 75-річчя початку Другої світових воєн)» (2014), «Французька модель державності: політичний, економічний, соціальний та правовий аспекти» (2015), «Історія Криму в запитаннях та відповідях» (2015), «Дипломатична та консульська служба у вимірі особистості» (2016) та ін.

Загалом у науковому доробку С.В. Віднянського близько 600 наукових публікацій, більшість з яких високо оцінені науковою громадськістю. Зокрема, 2001 р. за участь у написанні книги «Україна: утвердження незалежної держави (1991–2001)» йому серед інших учених присуджено премію НАН України за кращу наукову працю з історії боротьби за незалежність України і розбудови української державності.

Вагомим є внесок Степана Васильовича у справу організації і розвитку вищої освіти в Україні на рівні європейських стандартів. Він викладав і був головою державних екзаменаційних комісій з історії у багатьох закладах вищої освіти України, зокрема упродовж 1994–1996 рр. обіймав посаду завідувача кафедри й декана факультету міжнародних відносин Київського інституту «Слов'янський університет», заснував і очолював у 2005–2006 рр. кафедру історії Угорщини та європейської інтеграції Ужгородського національного університету. Підготував низку підручників, навчальних посібників і навчальних програм зі всесвітньої історії і міжнародних відносин, що здобули визнання наукової і педагогічної громадськості. За цю роботу С.В. Віднянсько-

го було удостоєно почесних грамот і відзнак «Відмінник освіти України» (2007), «За наукові досягнення» (2008) Міністерства освіти і науки України. Згідно з рішенням ученої ради Ужгородського національного університету в 2005 р. він став почесним доктором УжНУ. У 2001 р. за вагомі професійні здобутки і багатолітню сумлінну працю Указом Президента України йому присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Багато зусиль С.В. Віднянський доклав для розбудови Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, де впродовж майже двох десятиліть працював на посаді професора кафедри зовнішньої політики та дипломатії, виконував обов'язки члена вченої ради та заступника голови і члена спеціалізованої вченої ради академії. У 2005 р. Міністерство закордонних справ України оголосило подяку С.В. Віднянському «за особистий внесок у становлення і розбудову дипломатичної служби України, сумлінне виконання службових обов'язків, успіхи у праці». У передмові до опублікованої 2006 р. монографії С.В. Віднянського та А.Ю. Мартинова «Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших міжнародних проблем» міністр закордонних справ України (1998–2000, 2005–2007) Б.І. Тарасюк зазначив: «Книга, яка пропонується читачеві, сприятиме роз'ясненню місця і ролі ООН у минулому та в сучасній міжнародній політиці серед широкого загалу в Україні. На її сторінках висвітлюється багатогранна робота української дипломатії різних часів, яка навіть за несприятливих умов обмеженого суверенітету та ідеологізації міжнародних відносин була спроможна надавати вітчизняному курсу в ООН досить виразного українського змісту» [6, с. 6].

Широким є діапазон міжнародних наукових зв'язків С.В. Віднянського й очолюваного ним відділу. Учений брав участь в організації і роботі наукових конгресів, конференцій, «круглих столів» у Білорусі, Болгарії, Греції, Молдові, Північній Македонії, Польщі, Росії, Румунії, Словаччині, Словенії, Угорщині, Чехії. Він є головою української частини Комісії істориків

України та Угорщини, заступником голови української частини Комісії істориків України та Словаччини, заступником голови правління Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин, регулярним учасником Міжнародних з'їздів славистів, членом редколегій наукових періодичних видань, що публікуються в Болгарії, Словаччині й Чехії. Показово, що задовго до того, як С.В. Віднянського обрали членом-кореспондентом НАН України (2015), його наукові здобутки дістали визнання на міжнародному рівні, насамперед у науковому співтоваристві Центрально-Східної Європи (наприклад, ученого обрано іноземним членом Угорської академії наук (2009), а також членом низки міжнародних наукових товариств і організацій).

З багатого наукового доробку Степана Васильовича Віднянського слід виокремити дві фундаментальні колективні праці, до підготовки яких він доклав чимало зусиль і творчої енергії не лише як провідний співавтор, а й як керівник авторського колективу та відповідальний редактор. Упродовж 2009–2016 рр. вийшли друком підготовлені у відділі історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України шість випусків енциклопедичного словника-довідника «Україна в міжнародних відносинах» (керівник авторського колективу — С.В. Віднянський, відповідальний редактор — М.М. Варварцев) [7]. А 2020 р. за редакцією Степана Васильовича побачила світ колективна праця «Україна в історії Європи XIX — початку XX ст.: історичні нариси» [8], у якій на основі широкої джерельної бази, ґрунтовного конкретно-історичного матеріалу відтворено багатобарвну картину українсько-європейських культурно-цивілізаційних взаємовпливів упродовж «довгого XIX ст.», розкрито місце і роль українського питання та України в історії Європи «короткого XX ст.», висвітлено основні етапи співпраці України з Європейським Союзом і проблеми їхніх взаємовідносин у сучасний період. Свідченням широкого наукового резонансу, який викликала ця фундаментальна праця, є публікація 7 рецензій на неї в Україні і за кордоном.

Слід відзначити потужну науково-координаційну й редакторську роботу Степана Васильовича, який був офіційним опонентом на захистах понад 70 кандидатських і докторських дисертацій, відповідальним редактором і рецензентом близько 100 наукових монографій, збірників і навчальних посібників. Він є відповідальним редактором міжвідомчого збірника наукових праць «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки», членом редколегії «Українського історичного журналу» та низки інших авторитетних наукових періодичних видань з історії та міжнародних відносин. У 2016 р. С.В. Віднянський як співавтор і член редколегії багатотомної «Енциклопедії історії України» став лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки. Його також нагороджено почесними грамотами Верховної Ради України (2007) та Кабінету Міністрів України (2011).

Проте найбільшою нагородою в житті Степан Васильович Віднянський вважає своїх

учнів, послідовників, колег, представників наукової школи української історичної європеїстики. Зокрема, під науковим керівництвом ученого захищено понад 30 кандидатських і докторських дисертацій. Серед його вихованців — знані професори, завідувачі кафедр, декани і ректори провідних університетів України, відомі дипломати і громадські діячі. Важливо, що характер спілкування Степана Васильовича з людьми визначається не їхніми посадами й регаліями, а виключно особистими заслугами і здобутками. Принциповість і вимогливість поєднуються в ньому з людяністю та готовністю надати підтримку й допомогу, яка виявилася доленосною на професійному шляху багатьох його учнів і колег.

Щиро вітаючи ювіляра, колеги, учні та друзі бажають йому творчого спокою в дослідженні актуальних питань всесвітньої історії і міжнародних відносин, юнацької завзятості в обстоюванні своїх наукових поглядів та невичерпної творчої наснаги.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Vidnyanskyj S. *International rapprochement of the working class of the countries of the socialist community* (Internacionálne sblizhenie rabochoho klasy stran socialisticheskogo sodruzhestva). Kiev: Naukova Dumka, 1989. (in Russian). [Віднянський С. *Інтернаціональне сближення робочого класу стран соціалістического содружества*. Київ: Наукова думка, 1989.]
2. Vidnyanskyj S.V. *Cultural, educational and scientific activities of the Ukrainian emigration in Czechoslovakia: Ukrainian Free University (1921–1945)* (Kulturno-osvitnia i naukova diialnist ukrainskoi emihratsii v Chekho-Slovachchyni: Ukrainskyj vilnyj universytet (1921-1945)). Kyiv, 1994. (in Ukrainian). [Віднянський С.В. *Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.)*. Київ: Інститут історії України НАН України, 1994.]
3. Vidnyanskyj S.V. *The Ukrainian question in interwar Czechoslovakia* (Ukrains'ke pytannia v mizhvoienij Chekhoslovachchyni). Kyiv, 1997. (in Ukrainian). [Віднянський С.В. *Українське питання в міжвоєнній Чехословаччині*. Автореферат дис. ... д-ра іст. наук у формі наукової доповіді. Київ, 1997.]
4. Vidnyanskyj S.V., Martynov A.Yu. *United Europe: from dream to reality. Historical essays on the founding fathers of the European Union* (Obiednana Yevropa: vid mrii do real'nosti. Istorychni narysy pro bat'kiv-zasnovnykiv Yevropejskoho Soiuzu). Kyiv, 2011. (in Ukrainian). [Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. *Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу*. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: Києво-Могилянська академія, 2011.]
5. Vehesh M.M., Vidnyanskyj S.V. *Augustyn Voloshin is the "father of the Carpatho-Ukrainian people"* (Avhustyn Voloshyn – «batko karpatoukrainskoho narodu»). Kyiv, 2020. (in Ukrainian). [Вегеш М.М., Віднянський С.В. *Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу»*. К.: Парлам. вид-во, 2020.]
6. Vidnyanskyj S.V., Martynov A.Yu. *Ukraine at the United Nations: 60 years of participation in solving major international problems* (Ukraina v Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsij: 60 rokiv uchasti u rozv'iazanni najvazhlyvishykh mizhnarodnykh problem). Kyiv: Geneva, 2006. (in Ukrainian).

- [Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. *Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших міжнародних проблем*. Київ: Генеза, 2006.]
7. Varvartsev M.M., Vidnyanskyj S.V. (Eds) *Ukraine in international relations. Encyclopedic dictionary* (Ukraina v mizhnarodnykh vidnosynakh. Entsyklopedychnyj slovnyk-dovidnyk). Vol. 1–6. Kyiv, 2009-2016. (in Ukrainian). [Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Відп. ред. М.М. Варварцев. Кер. авт. кол. С.В. Віднянський. Вип. 1–6. Київ: Інститут історії України НАН України, 2009–2016.]
 8. Vidnyanskyj S.V. (ed.). *Ukraine in the history of Europe of the XIX – beginning of the XXI century: historical essays* (Ukraina v istorii Yevropy XIX – pochatku XXI st.: istorychni narysy). Kyiv, 2020. (in Ukrainian). [Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст.: історичні нариси. За ред. С.В. Віднянського. Київ: Інститут історії України НАН України, 2020.]

Oksana A. Ivanenko

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6154-0444>

Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

A SCHOLAR OF THE EUROPEAN LEVEL

To the 70th anniversary of Corresponding Member of the NAS of Ukraine Stepan V. Vidnianskyi

On 27 March Stepan Vidnianskyi celebrates his 70th birthday. He is a well-known Ukrainian scholar, expert in the world history, Head of the Department of the History of International Relations and Foreign Policy of Ukraine at the Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (since 1991), Doctor of History (1997), Professor (1999), Corresponding Member of the NAS of Ukraine (2015), Honored Science and Engineering Worker of Ukraine (2001), Laureate of the State Prize of Ukraine in Science and Technology (2016), Honorary Doctor of the Uzhhorod National University (2005), Foreign Member of the Hungarian Academy of Sciences (2009), executive editor of the interagency collected scientific papers “The International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings” (since 1993), author of about 600 scientific works.